

Luontoon perustuvat palvelut yksityismetsissä

Lauri Saaristo, Airi Matila, Arto Koistinen, Nora Arnkil ja Essi Lahti

Saatteeksi

Ekosysteemipalvelut – luonnon ihmiselle tuottamat hyödyt – ovat suomalaisille merkittävä hyvinvoinnin lähde. Toimivien ekosysteemien merkitys pitkällä aikavälillä on keskeistä tulevien sukupolvien ekosysteemipalveluiden turvaamiseksi.

Ekosysteemipalveluihin perustuvaa liiketoimintaa on mahdollista kehittää nykyistä monipuolisemmaksi. Puuntuotannon lisäksi tärkeimpiin jo kaupallistettuihin ekosysteemipalveluihin lukeutuvat luontomatkailu sekä luonnontuotteet. Palveluliiketoiminnan kasvumahdollisuuksia löytyy näiden lisäksi esimerkiksi tuotteistamalla metsien hyvinvointi- ja terveysvaikutuksia.

Kansallinen metsästrategia tavoittelee metsiin perustuvan monipuolisen palveluliiketoiminnan ja luonnontuotealan kasvua. Myös metsänomistajien ansaintamahdollisuuksia halutaan laajentaa ekosysteemipalveluita kaupallistamalla. Metsissä on paljon hyödyntämättömiä liiketoimintamahdollisuuksia, joita metsänomistajat ja yritykset voivat toteuttaa yhtä aikaa puuntuotannon rinnalla. Eri ekosysteemipalveluihin perustuvia toimintoja voidaan siis tuottaa samoilla alueilla; ne voivat olla päällekkäin tai peräkkäin. Tärkeää on tunnistaa metsissä tehtävien toimintojen välisiä synergioita, jotta löydetään kokonaisuutena parhaan hyvinvoinnin tuottavia toimintamalleja.

Tässä Kansallista metsästrategiaa toteuttavassa hankkeessa näkökulmana on ollut metsien aineettomien ekosysteemipalveluiden tuotteistaminen. Kuten hankkeessa on todettu, jokamiehen oikeuksien yli menevä liiketoiminta yksityismetsissä edellyttää metsänomistajan suostumusta. Sopimuksellisuuden lisäksi hankkeessa on kehitetty ajatusta palvelualustasta, jolla tuotaisiin asiakkaat, yrittäjät ja metsänomistajat yhteen. Millainen olisikaan Unique Forest Experience?

Helsingissä 10. huhtikuuta 2018

Katja Matveinen
Hankkeen ohjausryhmän puheenjohtaja
Erityisasiantuntija
Maa- ja metsätalousministeriö

Alkusanat

Suomalaisen metsäpolitiikan visiossa metsien kestävä hoito ja käyttö on kasvavan hyvinvoinnin lähde. Ekologinen kestävyys näkyy metsissä luonnonsuojelualueverkoston kehittymisenä ja monimuotoisuutta edistävien luonnonhoitokeinojen käyttönä päivittäisessä metsänhoito- ja hakkuutoiminnassa. Metsälain muutos vuonna 2014 avasi uusia mahdollisuuksia metsänhoitomenetelmien ja sitä kautta talousmetsien rakenteen monipuolistumiselle.

Luonnon monimuotoisuus on edellytys kaikille ekosysteemipalveluille eli ihmisen luonnosta saamille hyödyille. Luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen halutaan pysäyttää. Luonto saa tilaa ja mahdollisuuden kehittyä nykyistä monimuotoisemmaksi myös puuntuotannon piirissä olevilla alueilla. Monimuotoisuuden palautuminen vahvistaa heikentyneinä olleiden ekosysteemipalveluiden tarjontaa. Se tarkoittaa ihmisille lisääntyviä mahdollisuuksia metsästä tuleviin hyötyihin.

Kansallinen metsästrategia pyrkii yhtä aikaa edistämään sekä metsäluonnon monimuotoisuuden turvaamista että monimuotoisesta luonnosta koituvien hyötyjen, puuntuotanto mukaan lukien, käyttöä elinkeinotoiminnassa. Nämä pyrkimykset tukevat toisiaan. Laajenevat elinkeinomahdollisuudet voivat edistää monimuotoisuuden turvaamispanoksia sekä metsänomistajien ja metsäorganisaatioiden sitoutumista turvaamiseen. Tavoitteiden yhteensovittamiseen tarvitaan yhteistyötä ja tehokasta suunnittelua.

Tämän raportin kokoamisesta vastanneessa Ekosysteemipalveluiden tuotteistaminen -hankkeesta on keskitytty toimenpiteisiin, joilla yksityismetsien aineettomat ekosysteemipalvelut saadaan paremmin käyttöön matkailu-, virkistys-, ja terveyspalveluliiketoiminnassa. Tuotantoekosysteemipalvelut, kuten puu ja keruutuotteet, on rajattu tarkastelun ulkopuolelle hankkeen toimeksiantajan päätöksellä.

Hankkeen on toteuttanut Tapio Oy maa- ja metsätalousministeriön tilauksesta. Toivon, että julkaisu antaa lukijoilleen lisää innostusta harjoittaa metsäluontoon perustuvaa palveluelinkeinoa, tarjota oma metsä palveluyritykselle työtilaksi tai muuten edistää metsien aineettomiin hyötyihin perustuvaa elinkeinotoimintaa!

Tapio Oy
Panu Kallio
toimitusjohtaja

Saaristo, L., Matila, A., Koistinen, A., Arnkil, N. & Lahti, E. 2018. Luontoon perustuvat palvelut yksityismetsissä. Tapion raportteja nro 28.

© Tapio Oy

ISBN 978-952-5632-64-4

ISSN 2342-804X(pdf)

[http:// Tapio.fi/julkaisut-ja-raportit/](http://Tapio.fi/julkaisut-ja-raportit/)

Sisällys

Saatteeksi	1
Alkusanat	2
Sisällys	4
Tiivistelmä	6
1 Johdanto	7
1.1 Yksityiset talousmetsät palveluyrittäjän työtilana	8
Tarve yhteistyöhön ja sopimuksellisuuteen	8
Talousmetsät ovat monikäyttöisiä	9
Yksityiset talousmetsät ovat lähellä	10
1.2 Kehittämisen sisällöt	11
Ekosysteemipalveluiden tuotteistaminen-hanke	11
Muita metsästrategiaan ja ekosysteemipalveluihin liittyviä kehittämishankkeita	12
2 Yhteistyöllä tuotteita ja palveluita metsäympäristöstä	13
2.1 Yrittäjien kokemuksia sopimuksellisuudesta ja luonnon tuottamien palveluiden hyödyntämisen haasteista	13
Kysely matkailua tarjoaville yrityksille	13
Matkailupalvelutoimijoiden haastattelut	14
2.2 Metsänomistajien näkemyksiä sopimuksellisuuteen ja aineettomien ekosysteemipalveluiden tuotteistamiseen	15
Metsänomistajien haastattelut	16
2.3 Osallistavat menettelyt yhteistyön vauhdittajana	16
Työpaja Vierumäellä	17
Työpaja Sipoossa	18
Työpaja Kuusamossa	18
2.4 Sopimuksellisuus käyttöön	19
Esimerkkejä uusien tuotteiden ja palveluiden käyttöönoton edistymisestä	20
2.5 Palveluntuottajien ja metsänomistajien yhteistyön työkalut	22
Verkkosivustot	22
Miten sovin metsäympäristön hyödyntämisestä? – opas	22
Sopimusmalleja erilaisiin tarpeisiin	22
Työpajat ja osallistavat menetelmät	23
3 Luontoon perustuvien palveluiden edistäminen	23

3.1 Metsänomistajien ja palveluyritysten yhdistäminen	24
Menetelmä	25
Metsänomistajien ja palveluntuottajien arvontuottajat ja pullonkaulat	27
Unique Forest Experience -palvelukonsepti	27
Asiakkaan liittymä palveluun	28
4 Luontoon perustuvat palvelut yksityismetsissä – mitä seuraavaksi?	29
Yhteistyö	29
Sopimuksellisuus	31
Kysynnän luominen	32
Tiedonvälitys ja esimerkit	32
4.1. Näkymä tulevaisuuteen	33
Kirjallisuutta ja linkkejä	35

Tiivistelmä

Tarve metsien käyttöön on yhtä aikaa kasvamassa ja monipuolistumassa. Kansallisessa metsästrategiassa ekosysteemipalveluiden kaupallistaminen nähdään mahdollisuutena yksityisten metsänomistajien ansaintamahdollisuuksien lisäämiselle. Esimerkiksi matkailun kasvu tuo kysyntää palveluille, joissa asiakkaat pääsevät ohjatusti metsään tekemään heitä kiinnostavia toimintoja.

Metsänomistajien ansaintamahdollisuudet lisääntyisivät, mikäli palveluyritykset suuntaisivat nykyistä enemmän yksityismetsiin. Säännöllinen toiminta tietyllä alueella vaatii palveluntuottajalta yhteyden metsänomistajiin, joiden kanssa hän sopii toiminnan reunaehdoista. Yksityismetsien etuja palvelutoiminnassa ovat hyvä saavutettavuus ja monenlaisiin elämyksiin sopivat kohteet. Haasteena on muun muassa pieni tilakoko, josta seuraa yhteistyön tarve usean omistajan kanssa.

Metsänomistajien ja yrittäjien yhteistyö ja verkostoituminen on tärkeää. Metsänomistajille ja palveluyrityksille suunnatut kyselyt ovat tuottaneet hyödyllistä tietoa siitä, mitä mahdollisuuksia ja pullonkauloja osapuolet näkevät yhteistyössä. Tavoitteelliset yhteiset tilaisuudet tuovat esille näkökantoja ja auttavat viemään eteenpäin yhdessä monipuolista yrittäjyyttä, pohtimaan sopimuksellisuutta ja tutustumaan metsien aineettomien palvelujen mahdollisuuksiin.

Kirjallinen sopimus on hyvä työkalu metsänomistajan ja metsäluonnossa toimivan palveluyrittäjän kanssakäymiseen. Se auttaa osapuolia tunnistamaan ja käymään yhdessä lävitse ne asiat, jotka liittyvät metsään sijoittuvaan yritystoimintaan. Eri tilanteisiin on tarjolla käyttökelpoisia sopimusmalleja. Sopimus pohjia ja muuta toimintaa edesauttavaa informaatiota on vapaasti saatavilla erilaisilla nettisivustoilla ja nettijulkaisuissa.

Toisin kuin valtion mailla kansallispuistoissa, luontoon perustuva palvelut ovat yksityismetsissä uusi asia. Tarvitaan toimenpiteitä, joiden tuloksena metsänomistajat ja palveluyritykset löytävät toisensa silloin, kun siihen on tarvetta. Yksityisten metsänomistajien ja palveluyrittäjien normaalin toiminnan puitteissa ei näytä syntyvän luonnollisia paikkoja, jossa he yrittäisivät kontaktoida toisiaan. Tällöin sopimista on vaikea tukea suoraan palvelulla. Kolmesuuntainen markkinapaikka, joka yhdistää palveluyrittäjät, metsänomistajat sekä palveluyrittäjän asiakkaat, voisi ratkaista yrittäjän tärkeimmän ongelman eli asiakashankinnan.

Suomen metsiin kohdistuu jo nykyisellään hyvin monenlaisia käyttöpaineita, jotka perustuvat elinkeinoelämän ja yhteiskunnan tarpeiden kirjoon. Olisi tärkeää muodostaa yhteinen strategia siitä, minkälaiseen rooliin talousmetsiä halutaan ohjata luontoon perustuvassa palveluliiketoiminnassa. Tämä voisi auttaa osapuolia tunnistamaan ja ylläpitämään talousmetsien vahvuuksia luontoon perustuvien palvelutuotteiden näkökulmasta.

1 Johdanto

Yhteiskunnan kasvava tarve metsien käyttöön liittyy puunjalostuksen ja puuntuotannon rinnalla yhä enemmän myös metsiin perustuviin palveluihin, kuten luontomatkailu-, erämatkailu-, elämysmatkailu- ja virkistyskäyttöpalveluihin. Kysyntä tällaisille palveluille on selvässä kasvussa.

Visit Finlandin mukaan hyvinvointimatkailu on 12 %:n vuosittaisella kasvullaan yksi nopeimmista kansainvälisesti kasvavista matkailutrendeistä (Visit Finland 2017). Suomella on luontaisia edellytyksiä luontoelämyksiin perustuvan hyvinvointimatkailun kärkimaaksi.

Ulkomaisten turistien määrän kasvun lisäksi kotimaan matkailun kehityksellä on palveluntuottajien kannalta suuri merkitys. Suomalaisten oma matkailu kotimaassaan on edelleen noin 70 % kaikesta matkailusta.

Matkailun rinnalla luontoon perustuvien palveluiden kysynnän kasvuun vaikuttaa palvelutarjonnan laajentuminen muuhun toimintaan. Viime vuosina metsien terveyshyötyihin liittyen on saatu uutta tutkimustietoa, johon perustuen tutkijat ovat ehdottaneet luonnon kytkemistä palveluihin ja toimintoihin sosiaali- ja terveydenhuollon sektoreilla (SYKE raportteja 35/2014).

Vuonna 2015 laaditun kansallisen metsästrategian visiona on, että metsien kestävä hoito ja käyttö on kasvavan hyvinvoinnin lähde. Yhtenä visioon pohjautuvana strategisena päämääränä on metsien aktiivinen, kestävä ja monipuolinen käyttö. Tavoitteeksi asetettiin, että yksityisten metsänomistajien ansaintamahdollisuudet lisääntyvät ekosysteemipalveluita kaupallistamalla.

Metsien käyttö palveluliiketoiminnassa on kehittynyt perustuen pitkälti valtion maiden hyödyntämiseen. Metsähallitus tekee maksullisia yhteistyösopimuksia sellaisten yritysten kanssa, jotka tarvitsevat käyttöoikeuden retkeilyinfran hyödyntämiseen liiketoiminnassa. (Metsähallitus 2014)

Yksityiset ihmiset omistavat noin 60 prosenttia Suomen tuottavasta metsämaasta ja yksityinen metsäomaisuus painottuu Etelä-Suomeen. Metsänomistajien määrä ylittää 600 000 henkeä, maanomistus on sirpaleista ja tilakoko on suhteellisen pieni, keskimäärin noin 30 ha.

Yksityismetsien käytön monipuolistamiseen liittyy erilaisia haasteita, kuin valtion hallussa olevien metsien käytön monipuolistamiseen. Esimerkiksi retkeilyinfran puute sekä maanomistajien suuri määrä pienellä alueella hankaloittavat yksityismetsäalueen käyttöönottoa hyödyntämisestä kiinnostuneen yrityksen näkökulmasta. Toisaalta, yksityismetsät ovat lähellä muuta tarpeellista palveluinfrastruktuuria. Niissä on myös runsaasti yritysten palvelutarjontaan sopivia kohteita.

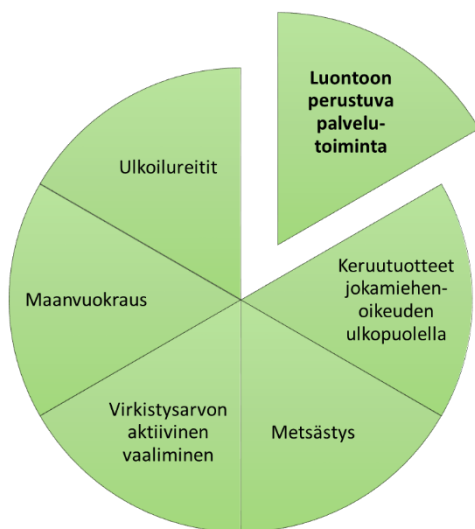
Luontoon perustuvat palvelut yksityismetsissä -raportti kokoaa yhteen tuloksia, joita on syntynyt metsästrategiaa toteuttavassa hankkeessa ”Ekosysteempalveluiden tuotteistaminen”. Raportti sisältää neuvonta-, koulutus- ja kehittämiskäyttöön sopivaa tietoa metsien aineettomien ekosysteempalveluiden varaan perustuvasta liiketoiminnasta.

1.1 Yksityiset talousmetsät palveluyrittäjän työtilana

Tarve yhteistyöhön ja sopimuksellisuuteen

Metsien monikäytön kokonaisuuteen kuuluu useita erilaisia aineellisiin ja aineettomiin ekosysteempalveluihin perustuvia käyttömuotoja (ks. oheinen graafi).

Osa monikäytöstä on jokamiehenoikeuksien ulkopuolella. Tällöin se perustuu sopimukseen maanomistajan ja metsänkäyttäjän välillä. Tällaisia monikäyttömuotoja ovat esimerkiksi tiettyjen keruutuotteiden kerääminen, metsästys, metsälaitumien vuokraus, moottorikelkkailu sekä luontoon perustuva palveluelinkeinotoiminta.

Viimeksi mainitussa palveluntuottaja toimii asiakkaidensa kanssa säännöllisesti tietyllä metsäalueella. Kyse on silloin luontoon perustuva palveluista, joiden käyttö liittyy nykypäivänä enimmäkseen matkailuun ja vapaa-aikaan. Jatkossa mukaan voi tulla sosiaali- ja terveydenhuoltoon liittyvää toimintaa.

Ekosysteempalveluiden tuotteistaminen -hankkeen keskiössä on ollut metsien aineettomiin ekosysteempalveluihin liiketoimintansa perustavan palveluntarjoajan ja maanomistajan yhteistyö. Toinen hankkeen teema on ollut sopimuksellisuus.

Maanomistajan ja palveluntuottajan yhteistyön tärkeimpänä sisältönä on sopia reunaehdoista, joiden puitteissa palveluntuottajan toiminta maanomistajan alueella on mahdollista. Verrattuna esimerkiksi puuntuotanto -ekosysteempalvelun hyödyntämistä koskevaan sopimiseen (puukauppa), metsien aineettomien ekosysteempalveluiden hyödyntämisestä sopiminen vielä uudenlaista ja volyyymiltään vähäistä toimintaa.

Yhteistyö on ensisijaista, koska ilman sitä ei synny sopimusta. Ja ilman maanomistajan kanssa tehtyä sopimusta palveluntuottaja ei saa toimia luonnossa jokamiehenoikeudet ylittävällä tavalla.

Talousmetsät ovat monikäyttöisiä

Ekosysteemipalveluiden tuotteistaminen -hankkeessa tehdyn työn taustalla on ajatus siitä, että metsätalouuskäytössä olevalta yksityiseltä metsätilalta voi löytyä erinomainen ”työtila” palveluntuottajalle. Työtila pitää sisällään saavutettavuudelle olennaiset tiet ja polut. Lisäksi siihen kuuluu metsiä ja maastonkohtia, joita palveluntuottajan asiakkaat kokevat mielekkääksi kulkea ja katsella.

Tämän työtilan ja sen sisältämien aineettomien ekosysteemipalvelujen hyödyntäminen palvelulinkeinoiminnassa on toistaiseksi varsin vähäistä. Yksittäisiä esimerkkejä kyllä löytyy, ja niitä on kuvattu ”Miten sovin metsäympäristön hyödyntämisestä” -oppaassa.

Työtilan kannalta olennaiset puitteet syntyvät talousmetsään osana normaalia metsätaloutta. Metsäautotieverkosto on tärkeä retkeilijöiden hamuamien metsäkohteiden saavutettavuudelle, mutta sen ylläpito perustuu ensisijaisesti puuntuotannon ja korjuun tarpeisiin. Retkeilijän maisemassa arvostama lehtipuusekoitus säilyy metsänhoidon suosituksia seuraavan metsänomistajan talousmetsässä automaattisesti.

Kaikissa hakkuissa ja metsänhoidossa sovellettavat talousmetsien luonnonhoidon keinot palvelevat metsässä liikkujaa monilla erilaisilla tavoilla. Metsiin säästetään esimerkiksi pienialaisia luontokohteita tai suojellaan laajempia metsiä kokonaisuudessaan. Vesien varsille ja soiden reunoille jätetään usein puustoisia suojavyöhykkeitä. Hakkuin käsiteltäville alueille jätetään säästöpuita, lahopuita sekä muita metsäluonnolle arvokkaita rakennepiirteitä.

Näiden toimien ansiosta metsässä liikkuja voi kohdata puuntuotantoon käytettävien metsäalueiden lomassa miellyttäviä maisemia sekä kiehtovia pysähdyspaikkoja. Hän voi kohdata lajijelämyksiä, kuten riistalintuja, suuria petolintuja, tikkoja, lahopuiden näyttäviä kääpiä tai vaikkapa liito-oravan.

Luonnonhoidon toimet ovat pitkälti osa kaikkea metsänkäsittelyä. Osa toimista perustuu lakien vaatimusten noudattamiseen. Osa siihen, että noin 80 % metsänomistaja on vapaaehtoisesti mukana metsäsertifiointissa ja sitoutunut kriteerien mukaiseen metsän- ja luonnonhoitoon. Metsänomistajilla on käytössään monipuoliset luonnonhoidon suositukset sekä vapaaehtoisen monimuotoisuuden turvaamisen rahoitusta METSO-ohjelmassa.

Valtion metsäomaisuutta hallinnoiva Metsähallituksen Metsätalous Oy korostaa talousmetsien monikäyttöisyyttä kutsumalla niitä monikäyttömetsiksi. Monikäyttömetsät ovat nimensä mukaisesti kaikkien käytössä ja mahdollistavat erilaiset käyttömuodot. Monikäyttömetsistä saa puuta, työtä, terveyttä ja villiruokaa.

Metsänhoidon suosituksista keinoja monipuoliseen metsänhoitoon - Monimetsä -toimintamalli parantaa luonnonhoidon suositusten toteutumista käytännössä

Talousmetsien luonnonhoidon keinoilla edistetään metsänkäsittelyssä puuntuotannolle rinnakkaisia tavoitteita, kuten luonnon monimuotoisuuden turvaamista, vesiensuojelua sekä maiseman laatua ja monikäytön edellytysten turvaamista.

Hyvästä metsän- ja luonnonhoidosta huolehtimalla metsänomistaja voi säilyttää metsiensä monikäyttöisyyden kannattavan metsätalouden rinnalla. Metsänhoidon suositukset ovat metsänomistajan työkalu omien tavoitteittensa toteuttamiseen. Suositusten mukaisella toiminnalla metsiköiden uudistamisesta huolehditaan kasvupaikoille luontaisilla puulajeilla ja puustot järeytyvät nopeasti. Metsiin jää pysyvästi vanhoja puita, lahopuita sekä hakkuiden hoidon ulkopuolelle jätettäviä luontokohteita tai suojavyöhykkeitä.

Suosituksissa on paljon keinoja sellaisille metsänomistajille, jotka haluavat erityisesti panostaa metsäympäristön tilaan ja monikäytön edellytyksiini. Tällöin tarvitaan metsänomistajan tahdon välittymistä hakkuiden toteuttajalle. Puukaupoista ja metsänhoitopalveluista vastaavat metsäorganisaatiot eivät selvitysten (Monimetsä 2016) mukaan riittävällä tavalla tiedustele metsänomistajien tavoitteita luonnonhoidon suositusten käytölle.

Tilannetta pyritään korjaamaan Monimetsä-hankkeessa kehitetyllä toimintamallilla, jossa metsänomistajan kanssa neuvotteleva ammattilainen tekee aloitteen luonnonhoidon suositusten käytöstä metsänomistajalle. Toimintamallia tukemaan on kehitetty tarkistuslista ja neuvontatyökalu, jotka helpottavat suositusten käytöstä sopimista.

Yksityiset talousmetsät ovat lähellä

Toinen tärkeä tausta-ajatus on, että yksityismetsien luonto on lähellä ihmisiä sekä liikkumisen, asumisen ja matkailun infraa. Varsinkin Etelä-Suomessa tyypillisin tilanne pikkukaupungin tai kuntataajaman ympäristössä on yksityismetsätiloista koostuva metsämosaiikki (Kuva 1).

Valtion metsät sijoittuvat pääosin Pohjois-Suomeen ja virkistyskäyttörakenteilla varustetun kansallispuiston sijoittuminen lähialueelle on sattumanvaraista. Jos palveluntuottajan asiakkaalle on tärkeää, että metsäalue on sijainniltaan mahdollisimman lähellä muita palvelun kannalta olennaisia tekijöitä, esimerkiksi asiakkaan majoitusta, voi

palveluntuotantoon parhaiten sopiva metsä löytyä lähellä olevan yksityisen maanomistajan mailta.

Kuva 1. Esimerkki tyypillisestä suomalaista kuntakeskusta ympäröivästä metsämaisemasta ja maanomistusrakenteesta. Punaiset viivat ovat tilarajoja. (Lähde: paikkatietoikkuna.fi)

1.2 Kehittämisen sisällöt

Ekosysteempipalveluiden tuotteistaminen-hanke

Vuosina 2015-2017 ekosysteempipalveluiden tuotteistaminen-hankkeessa on tehty useita yksityismetsien ekosysteempipalvelujen tuotteistamisen edistämiseen tähtäviä toimia, joiden tuloksia tämä raportti esittelee. Hankkeen työmuotoja ovat olleet:

- palveluntarjoajien ja metsänomistajien yhteiset työpajat,
- kyselyt metsänomistajille ja palveluntarjoajille,
- maanomistajan ja palveluntuottajan välisen sopimuksen pohjan kehittäminen
- Miten sovin metsäympäristön hyödyntämisestä –opas.
- Yksityiset maanomistajat ja palveluntuottajat yhdistävän palvelun suunnittelu
- Viestintä

Muita metsästrategiaan ja ekosysteemipalveluihin liittyviä kehittämishankkeita

VirKein -hanke (helmikuu 2018). Hanke tuotti kehittämissuhteita luontomatkailun liiketoiminnan ja toimintaympäristön kehittämiseen, virkistys- ja matkailupalvelujen tilastointiin ja seurantaan sekä luontoympäristön laadun turvaamiseen liittyen.

Hankkeen mukaan luontoon perustuviin matkailu-, hyvinvointi- ja virkistyspalveluihin liittyy merkittäviä kasvumahdollisuuksia. Liiketoiminnan ja uusien tuotteiden kehittämiseksi tarvitaan innovaatiotoiminnan vahvistamista, asiakaslähtöisen markkinoinnin ja myynnin vahvistamista sekä toimialan tutkimus- ja kehittämistoiminnan lisäämistä. Luontomatkailun ja virkistyskäytön kehittäminen edellyttää paitsi eri hallinnon alojen myös käytännön toimijoiden yhteistyön vahvistamista. Luontomatkailun liiketoiminnan kehittämisessä keskeistä on markkinointi ja myynti.

Metsäpolitiikkafoorumi -hanke tarkasteli raportissaan (maaliskuu 2018) ekosysteemipalveluita, niiden vaihtosuhteita ja synergioita sekä mahdollisuuksia ja keinoja eri palveluiden yhteensovittamiseksi. Lisäksi hanke selvitteli ekosysteemipalvelujen taloudellista ja sosiaalista kestävyyttä ja siinä erityisesti työllistävyyttä sekä työvoiman tarvetta ja saatavuutta.

Yleispäätelmänä on, että metsätalouden ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden turvaaminen sekä metsätalouden yleisen hyväksyttävyyden varmistaminen edellyttävät, että kaikki ekosysteemipalvelut otetaan tasapainoisesti huomioon metsäpolitiikassa, metsätalouden suunnittelussa sekä käytännön toimenpiteissä metsässä.

Suomen metsien lisääntyvä kasvu antaa hyvän pohjan ja mahdollisuudet ekosysteemipalvelujen tasapainoiselle tuottamiselle. Metsien tuotteita ja palveluita voidaan tuottaa kestävästi enemmän tehokkaalla suunnittelulla.

Metsän merkityksestä vihreän hoivan yrittäjyydelle julkaistiin tammikuussa 2018 Tapio Oy:n tekemä selvitys. Selvityksen mukaan luontoavusteiselle terapialle on kysyntää. Kysyntä pohjautuu pyrkimykseen huomioida asiakkaiden tarpeet paremmin hoitotyössä ja toisaalta yhteiskunnalliseen murrokseen, johon liittyy etäännyminen luonnosta. Selvityksen tulosten perusteella tarvitaan lisää tutkimusta ja kokeiluja siitä, miten terveysvaikutusten hyödyntäminen niveltyy eri metsänkäyttömuotoihin ja metsien eri ominaisuuksiin. Lisäksi on tarkasteltava tarkemmin metsäalueiden saavutettavuutta. Terveyden edistämiseksi tarvitaan erityyppisiä luontoavusteisia kuntoutuksia ja terapioita. Näiden tunnettuuden lisäämiseksi on tehtävä tutkimusta ja kokeiluja, joiden avulla pystytään laatimaan tarvelähtöisesti palvelukuvauksia metsien terveysvaikutuksista ja niiden merkityksestä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Julkiseen ja yksityiseen terveydenhuoltoon tarvitaan tietoa metsien terveysvaikutuksista, jotta vaikutukset olisivat tunnistettuina ja hyödyt sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten käytettävissä terveydenhuollossa.

2 Yhteistyöllä tuotteita ja palveluita metsäympäristöstä

Puuntuotannon rinnalla hyödynnettävät ekosysteemipalvelut monipuolistavat metsien käyttöä ja luovat uutta liiketoimintaa. Metsien tarjoamat hyödyt ovat yhä vajaakäytössä, sillä uudet toimintatavat ovat vielä osin jäsentymättömiä.

Metsäluontoon palvelunsa perustavien yrittäjien tarpeiden tunteminen ja metsänomistajien kiinnostuksen tiedostaminen ovat tärkeitä lähtökohtia. Useat metsänomistajat ovat monitavoitteisia. Osallistavalla yhteistyöllä, uusien mahdollisuuksien havaitsemisella ja sopimuksellisuudella päästään kaikkia osapuolia tyydyttävään ratkaisuun. Sopimukset selkeyttävät metsänomistajien ja yrittäjien yhteistyötä mahdollistaen uudenlaisten tuotteiden ja palveluiden kasvun metsäympäristöistä.

2.1 Yrittäjien kokemuksia sopimuksellisuudesta ja luonnon tuottamien palveluiden hyödyntämisen haasteista

Kysely matkailua tarjoaville yrityksille

Tapio Oy toteutti Metsähallituksen Luontopalvelujen kanssa kyselyn matkailua tarjoaville yrityksille. Kysely lähetettiin kesällä 2016 Metsähallituksen Luontopalvelujen yhdyshenkilöiden kautta viidellesadalle henkilölle ja yritykselle, joista 51 vastasi kyselyyn. Reilu puolet vastaajista on sopinut metsänomistajan kanssa metsän käytöstä. Yleensä oli kirjallisesti sovittu nuotiopaikoista ja polttopuista, ulkoilu- ja latureittien käytöstä sekä teiden käytöstä.

Vastaajilta tiedusteltiin, minkä suuruisella summalla he ovat korvanneet metsänkäytöstä metsänomistajalle. Vastausten mukaan korvaus perustuu käyttäjämäärään ja sopimukseen. Hinnat tuntuivat olevan vastaajien mielestä kohtuullisia. Pääosa vastaajista ei kuitenkaan ollut kiinnostuneita maksamaan metsänomistajalle esimerkiksi päätehakkuun lykkäämisestä luontomatkailun edellytysten parantamiseksi.

Vastaajilta tiedusteltiin lopuksi sitä, mitkä ovat heidän mielestään merkittävimmät haasteet luonnon tuottamien palveluiden hyödyntämiselle yritystoiminnassa. Vastausten kirjo oli varsin laaja ja siten kuvaa hyvin matkailuyrittäjien monipuolista palvelutarjontaa:

- Puhtaus, kauneus, oikea metsä.
- Maaomistusoikeuksien jakautuminen usealle eri henkilölle tai perikunnalle.
- Luonnonsuojelu, oma toiminta sekä luonnon arvojen korostaminen asiakkaalle.
- Löytää suurempi määrä asiakkaita, jotka ymmärtävät luonnon arvon ja jotka haluavat maksaa siitä.
- Luvat.

- Virkahenkilökunnan epäymmärrys tai kapeakatseisuus, julkisten toimijoiden (kuntien liikuntatoimi, matkailun edistäjät, terveysviranomaiset) hidas ja liian varovainen reagointi sekä poikkisektoraalisen yhteistyön puute.
- Ajan ja ammattitaidon puute.
- Markkinointi ja ryhmien saanti alueelle.
- 100€/vuosi/ha on aivan liian kallis summa siitä, mitä voisimme metsänomistajille maksaa. Toivon kuitenkin, että paikalliset isot metsänomistajat ottaisivat ekologisen tavan korjata metsän satoa, jolloin metsästä saisi tuottoja, mutta virkistyskäyttö säilyisi.

Matkailupalvelutoimijoiden haastattelut

Yrittäjien näkemyksiä toimimisesta yksityismetsissä kerättiin haastatteluilla, jotka toteutettiin vuonna 2017 osana Palmun ja Tapio Oy:n tekemää palvelumuotoilutyötä. Työhön liittyen haastateltiin neljää pääosin Etelä-Suomessa toimivaa yrittäjää sekä kahta matkailun kehittämisen asiantuntijaa. Tavoitteena oli kartuttaa ymmärrystä palvelutoimijoiden arjen pullonkauloista ja arvontuottajista.

Alla tiivistelmä yrittäjien esille nostamista ajatuksista, jotka liittyvät yksityismaiden käytön haasteisiin:

- Infra
 - Palvelujen puute, kuten wc, nuotiopaikat, polut ja laavut
- Tuntemattomalla alueella kontaktien, palveluketjun ja tiedon kerääminen on vaivalloista
 - Yhden metsän löytäminen ei ole tarpeeksi vaan sinne pitää myös päästä. Tarvitaan useamman metsänomistajan suostumus, joka on haaste
 - Palvelun suunnittelu tuntemattomaan paikkaan hankalaa; paljon salapoliisityötä, kontaktit puuttuvat. Kartta ja kuvat metsän valinnassa tärkeitä; näkee maaston muodot ja mahdollisuudet. Paikan päällä käynti välttämätön.
- Yksityismetsissä ei takeita jatkuvuudesta – miten turvata investointi?
- Voisivatko esim. kartanot tuoda alueen metsänomistajat ja palveluyrittäjät yhteen => win-win-win?
- Kansallispuistojen hinta-laatu-vaiva-suhde on ylivertainen
 - Metsähallitukselle maksaa kansallispuistojen käytöstä 100-150€ vuodessa, jolla saa kaikki palvelut / infran ja markkinointia. Voiko yksityinen edes kilpailla tämän kanssa?
 - Kansallispuiston plussia: kansallispuistolla on vetovoimaa ja statusta - helppo markkinoida, ei hakuuta, ei riskiä sopimuksen irtisanomiseen.
 - Kansallispuiston miinuksia: yrittiretkiä ei voi järjestää
- Suomessa on isoja eroja tässä asiassa Etelä-Suomi vs. Pohjois-Suomi

- Metsästä tarvittavia tietoja: infra, logistiikka, näkyvyys alueen tulevaisuudelle & kaavoitus, elämykset ja kuinka niiden muu käyttö on organisoitu, tarkat koordinaatit & linkit karttapalveluihin ja Maanmittauslaitokselle, melukartta
- Ei varaa tai halua maksaa “tavallisen metsän” käytöstä

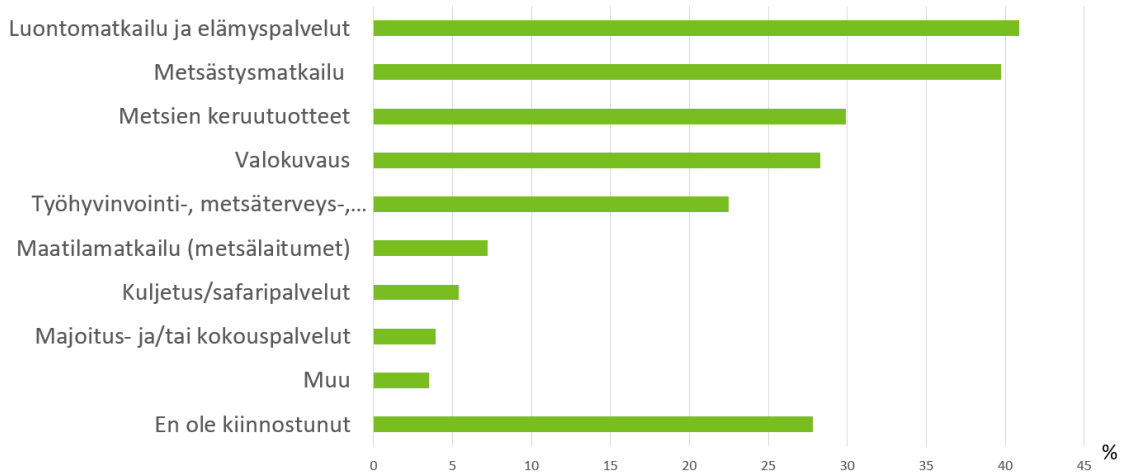
2.2 Metsänomistajien näkemyksiä sopimuksellisuuteen ja aineettomien ekosysteempipalveluiden tuotteistamiseen

Metsänomistajille tehtiin kysely kesällä 2016. Se lähetettiin sähköpostina 8889 henkilölle, joiden tiedot saatiin Suomen metsäkeskuksesta. Kyselyyn vastasi 1250 metsänomistajaa, joiden metsät sijaitsivat useimmin Lapissa, Pohjois-Pohjanmaalla tai Kainuussa. Noin 60 prosenttia vastaajista asui metsäntilansa sijaintikunnan ulkopuolella. Metsänomistajien taustatietoina tiedusteltiin metsästä saatavien tulojen merkitystä heidän taloudessaan. 40 prosentin mielestä metsästä saatavilla tuloilla oli pieni merkitys taloudelle, mutta noin 4 prosenttia vastaajista katsoi, että metsätuloilla on erittäin suuri merkitys taloudessa.

Taustatietona vastaajilta tiedusteltiin heidän metsänomistamisensa tärkeimpiä tavoitteita. Vastausten perusteella kolme tärkeintä tavoitetta olivat metsätöiden tekeminen omassa metsässä, virkistäytyminen omassa metsässä sekä metsän luoma taloudellinen turva (Kuva 2).

Metsänomistajilta tiedusteltiin heidän kiinnostustaan tarjota metsiään palveluyrittäjälle yritystoimintaan. Vastaaja pystyi valitsemaan vaihtoehtoista kolme mieluisinta. Vastausten perusteella mieluisimmat vaihtoehdot olivat luontomatkailu ja elämyspalvelut, metsästysmatkailu ja metsien keruutuotteet. Vajaa 30 prosenttia metsänomistajista ei ollut lainkaan kiinnostuneita tarjoamaan metsiään yritystoimintaan.

Minkälaiseen yritystoimintaan voisit kuvitella tarjoavasi metsiäsi? Valitse 3 mieleisintä vaihtoehtoa. 1116 vastausta

Kuva 2. Vastausten jakauma, kun vastaajia pyydettiin valitsemaan kolme mieluisinta yritystoimintaa metsäänsä.

Metsänomistajien haastattelut

Palmun ja Tapio Oy:n tekemään palvelumuotoilutyöhön kerättiin haastatteluilla myös metsänomistajien näkemyksiä oman metsän tarjoamisesta palveluliiketoimintakäyttöön. Alla tiivistelmä maanomistajien esille nostamista ajatuksista, jotka liittyvät oman metsän käytöstä palveluelinkeino toiminnassa

- Pelot metsälle aiheutuvasta haitasta
- Oma metsä ei näyttäydy erityisenä ja sen mahdollisuuksia ei ymmärretä
- Ei tietoa, mitä metsällä kannattaisi tehdä, mutta tietämättömyyttä ei koeta ongelmana
- Puukaupasta saatavat tulot palveluyrityksiltä saatavia huomattavasti korkeammat
- Ei halua tai valmiutta investoida infraan
- Heikko ymmärrys yrittäjien tarpeista
- Ei halua antaa jonkun muun ansaita hänen metsällään

2.3 Osallistavat menettelyt yhteistyön vauhdittajana

Metsänomistajien ja yrittäjien verkostoituminen on tärkeää. Tavoitteelliset yhteiset tilaisuudet tuovat esille näkökantoja ja auttavat viemään eteenpäin yhdessä monipuolista yrittäjyyttä, pohtimaan sopimuksellisuutta ja tutustumaan metsien aineettomien palvelujen mahdollisuuksiin. Kahta samanlaista kehittämisen aluetta ei ole. Ohessa kuvataan Heinolan Vierumäellä, Sipoossa ja Kuusamon Rukalla toteutettuja kohtaamisia.

Työpaja Vierumäellä

Heinolan Vierumäellä järjestettiin syksyllä 2015 työpaja, jossa tuotiin yhteen metsien ekosysteemipalveluiden varassa toimivat liiketoiminnat pohtimaan metsien ekosysteemipalveluihin liittyvien liiketoimintojen välisiä riippuvuussuhteita ja sitä, miten kaikkien toimijoiden liiketoimintamahdollisuuksia voitaisiin parantaa yhteistyöllä.

Vierumäen työpajassa tärkeimmiksi kasvun edellytyksiksi metsien aineettomien ekosysteemipalveluiden tuotteistamisessa nousivat erityisesti hyvä ja toimiva yhteistyö eri tahojen kesken, toimivien yhteistyöverkoston luominen sekä kansainvälisen matkailutoiminnan kehittäminen yhteistyössä toimijoiden kesken. Työpajassa toivottiin selkeitä ja yhteisiä strategioita toiminnalle.

Yhteistyön lisäksi kasvun edellytyksinä nähtiin Vierumäen alueen metsätalouden elinvoimaisuuden ja puuntuoton jatkuvuuden turvaaminen sekä hyvät metsänhoidon käytännöt. Metsätalous nähtiin Vierumäen alueella positiivisena toimijana, joka tuo alueelle työpaikkoja ja tuloja, asiakkaita sekä mahdollistaa erilaiset biotalouden investoinnit.

Hyvin toteutettu ja suunnitelmallinen metsänhoito tukee alueen virkistyskäyttöä ja monipuolisen luonnon säilymistä. Metsien haluttiin säilyvän monipuolisina, elämyksellisinä ja asiakasvetoisina myös tulevaisuudessa; työpajassa nousi esiin esimerkiksi riistametsänhoidon ja metsästysnäkökulmien parempi huomioonottaminen. Metsänhoidon monipuolistumisen katsottiin edistävän metsien monikäyttöä.

Kasvun edellytyksinä pidettiin onnistunutta aineettomien palveluiden tuotteistamista ja markkinointia, joissa yhdistyy alueen vahvuudet ja alueelle ominaisten tarinoiden ja erikoisuuksien käyttö.

Tulevaisuuden tuotteistamisen potentiaalissa nähtiin myös syrjäisten ja hiljaisten metsäalueiden säilyttämisen tärkeys. Markkinoinnissa toivottiin yhdistyvän eri toimijoiden näkemykset ja osaaminen.

Vierumäen alueen toimijoiden yhteistyötä ja tehtyjä sopimuksia kehuttiin runsaasti, mutta yhteistyötä tulisi silti lisätä edelleen eri toimijoiden välillä niin maakuntatasolla kuin kansallisestikin. Matkailua tulisi kehittää ja edetä pois liian alueellisesta näkökulmasta. Markkinointiin ja tuotteistamiseen kaivattiin myös parempia työkaluja; ekosysteemipalvelut ovat monelle uusi asia, joten tuotteistuksessa on vielä paljon tekemistä. Haasteena nähtiin eri intressien yhteensovittaminen, sillä toimijoita ja tekijöitä on paljon. Toivottiin, että kaikki toimijat pyrkisivät ymmärtämään myös toisen elinkeinoa ja näkökulmaa.

Työpaja Sipoossa

Sipoon kunnantalolla pidettiin kesällä 2016 työpaja metsänomistajille ja yrityksille, jotka ovat kiinnostuneita metsien ekosysteemipalvelutuotteista. Työpajassa oli yhteensä 24 osallistujaa. Osallistajat edustivat erilaisia tahoja pienistä luontomatkailuyrityksistä isojen kartanojen omistajiin, SLC:hen ja metsäreviiriin.

Sipoon työpajassa kuultiin metsänomistajien ja yrittäjien näkemyksiä sopimuksellisuuden mahdollisuuksista. Työpajassa haluttiin saada ideoita sopimuksellisuuden jalkauttamiseksi yksityismetsiin. Luonnontie-yritys esitteli Sipoon terveystieteishanketta. Vaihtelevat maisemat, vesistön läheisyys, kulkukelpoisuus, elvyttävät ominaisuudet ja näköalapaikat parantavat terveystieteishankkeen laatua.

Työpajassa korostui yhteistyön merkitys. Kyläyhteisöjen ja paikallisten metsästysseurojen sekä metsänhoitoyhdistyksen rooli on tärkeä sopimuksellisuuden edistämiseksi. Nähtiin myös, että kunnan kaavoituksella ja Metsähallituksella on tärkeä rooli Sipoonkorven kansallispuiston kytkemisessä osaksi alueen elinkeinotoimintaa.

Sipoossa todettiin sopimuksellisuuden olevan jo nyt osa arkipäivää metsänomistajien omassa toiminnassa. Esimerkkeinä nousivat esiin metsästys sopimukset, sopimukset sähköyhtiöiden kanssa sekä suulliset sopimukset urheiluseurojen kanssa (esim. Jukolan viesti). Sipoonlaisia yksityismetsiä hyödynnetään jo nyt risteilymatkailijoiden elämyskohteina ja koululuokkien sekä työyhteisöjen virkistyspäiväkohteina.

Sopimisessa auttavat valmiit mallit, kuten sopimus palveluntuottajalle ja virkistysarvokauppasopimus. Sopimukset tarvitaan suomeksi ja ruotsiksi. Jalkauttamisen vuoksi on tärkeää, että valmiita sopimusmallia löytyy. Sopimusmallia siis tarvitaan.

Sipoon alueen metsänomistajat suhtautuivat positiivisesti sopimiseen. He olivat kuitenkin huolissaan luonnon kulumisesta ja siksi toivovat ensisijaisesti pieniä 6-12 hlö ryhmiä. Sopimus helpottaa yhteistyötä. Työpajassa syntyi alustavia ideoita yhteistyöpohjaksi.

Osa metsänomistajista koki jokamiehenoikeudet ongelmana tuotteistamiselle. Metsänomistajien oman organisaation eli paikallisen metsänhoitoyhdistyksen neuvonta olisi tärkeää, jos asiaa halutaan viedä eteenpäin luottamusta vaalien. Lisäksi nähtiin, että prosessi vaatii osallistamista ja tukea jatkossakin.

Työpaja Kuusamossa

Kuusamon Rukalla järjestettiin lokakuussa 2016 matkailuyrittäjien ja metsänomistajien keskustelutilaisuus Yksityismetsien luontohelmet tutuiksi –hankkeen yhteydessä luontokohteiden käytön sopimusmallista. Paikalla oli kolme matkailuyrittäjää tai heidän edustajaansa ja seitsemän yksityistä metsänomistajaa.

Suomen metsäkeskuksen johtamassa hankkeessa sovitetaan yhteen monimuotoisuuden turvaaminen ja luontomatkailu yhteistyössä metsänomistajien ja luontomatkailuyrittäjien kanssa. Hanke perustuu metsänomistajien vapaaehtoisuuteen. Hankkeen ideana on

selvittää metsänomistajien halukkuutta luontokohteiden käytölle luontomatkailussa. Metsänomistaja päättää kohteen käytöstä luontomatkailussa. Tässä hankkeessa metsätalous on selkeästi mukana yhtenä metsien monikäytön muotona ja samalla voidaan tehdä tunnetuksi myös metsätaloutta.

Keskustelussa todettiin, että on luontevaa edetä niin, että ensin selvitetään millaiset luontokohteet kiinnostavat matkailijoita. Matkailuyrittäjät osaavat vastata tähän ja siten olisikin hyvä hankkeen alkuvaiheessa selvittää matkailuyrittäjien näkemyksiä ja tarpeita. Asiaksnäkökulma on erityisen tärkeää saada selville kansainvälisten asiakkaiden osalta, koska heillä on tutkitusti enemmän maksuhalukkuutta.

Seuraavana keskustelutilaisuudessa perehdyttiin sopimuskäytäntöön. Keskustelussa tuotiin esille, että sopimuksen keston tulee olla riittävän pitkä, koska yrittäjällä voi mennä jopa kolmekin vuotta uuden luontomatkailupalvelun tuotteistamisessa. Myös keskusteltiin mahdollisten korvausten verotuksesta.

2.4 Sopimuksellisuus käyttöön

Tutkimusten mukaan useat metsänomistajat ovat monitavoitteisia, joten heille metsien taloudellisen hyödyntämisen laajentaminen muuhunkin kuin puuntuotantoon on heille kiinnostava vaihtoehto. Mahdollisuuksien hyödyntämiseksi tarvitaan yhteistyötä. ”Miten sovin metsäympäristön hyödyntämisestä” -oppaassa (s. 15) esitellyt sopimusmallit ovat työkalu yhteistyön toteuttamiseen. Sopimukset selkeyttävät metsänomistajien ja yrittäjien yhteistyötä mahdollistaen uudenlaisten tuotteiden ja palveluiden kasvun metsäympäristöistä.

Kun yrittäjä suunnittelee jokamiehen oikeudet ylittävää toimintaa, kannattaa hänen olla yhteydessä metsänomistajaan viivytyksettä. Myös metsänomistaja voi olla aloitteellinen ja tarjota metsäänsä esimerkiksi alueella toimivan luontoyrittäjän käyttöön.

Metsänomistaja ja yrittäjä voivat sopia yhteistyöstään eri keinoin. Kirjallinen sopimus on hyvä työkalu sopimiseen. Se auttaa osapuolia tunnistamaan ja käymään yhdessä lävitse ne asiat, jotka liittyvät metsään sijoittuvaan yritystoimintaan. Kirjallisen sopimuksen avulla varmistetaan osapuolten yhteisymmärrys sopimuksen kohteena olevista asioista, kuten korvauksesta, sopimukseen kuuluvista alueista ja niiden käytöstä.

Yrittäjän näkökulmasta se kirjallinen sopiminen varmistaa toiminnan olosuhteita. Metsänomistajan kannalta sopiminen asettaa selkeän raamin palveluyritystoiminnalle omissa metsissä.

Yhteistyön myötä metsänomistaja voi hyötyä myös saamistaan metsää koskevista tiedoista, kuten havaituista myrskytuhoista. Sopimisella ei kuitenkaan voida rajoittaa jokamiehen oikeudella tapahtuvaa metsänkättöä.

Kuva 3. Sopimuksellisuudessa on syytä edetä vaihe kerrallaan hyvän ja luottamuksellisen lopputuloksen aikaansaamiseksi.

Esimerkkejä uusien tuotteiden ja palveluiden käyttöönoton edistymisestä

Seuraavassa muutamia esimerkkihankkeita ja -toimintatapoja, joilla metsien ekosysteemipalvelujen käyttöä tai tuotteistamista tällä hetkellä edistetään sopimuksellisuuteen perustuvilla tavoilla.

Metsämaisema mieleiseksi -hanke kehittää sopimuksellisuutta mielenkiintoisesti Etelä-Savossa. Hankkeen tavoitteena on tuoda esille uusia mahdollisuuksia metsän taloudelliseen hyödyntämiseen ja maisema-arvojen korostettuun huomioimiseen metsänkäsittelyssä. Hankkeessa tuodaan metsänomistajien, metsäammattilaisten ja vapaa-ajan asukkaiden sekä matkailuyrittäjien tietoisuuteen maisemavuokrauksen menettelytapoja, malleja ja välineitä. Hanke lisää metsänomistajien ja loma-asukkaiden vuorovaikutusta, jolla on vaikutusta paikalliseen yhteistoimintaan muissakin asioissa. Maiseman huomioivaa metsänkäsittelyä ja sen taloudellista merkitystä tuodaan esille esitteissä, yleisö- ja infotilaisuuksissa sekä eri medioissa. Hankkeen toteuttaa Suomen metsäkeskus Etelä-Savon maakunnassa 1.3.2016 - 31.12.2018. Hanketta rahoittavat EU:n maaseuturahasto ja Etelä-Savon ELY-keskus.

<https://www.metsakeskus.fi/metsamaisema-mieleiseksi>

Kuusamon yksityismetsien luontohelmet tehdään tutuiksi matkailuyrittäjille hankkeessa, jonka Suomen metsäkeskus toteuttaa vuosina 2016-2019. Hanke rakentaa toimintamallia luontotiedon levittämiseen ja hyödyntämiseen luontomatkailun kautta. Tavoitteena on tuoda ihmisten tietoisuuteen hienoja luontokohteita sekä lisätä luonnon arvostusta ja -tuntemusta. Hanke järjestää metsänomistajien ja luontomatkailuyrittäjien tapaamisia. Metsäkeskus selvittää metsänomistajien halukkuuden luontokohteiden käyttöön luontomatkailussa. Hankkeessa pohditaan matkailuun soveltuvien kohteiden ominaisuuksia. Hyviksi arvioiduille kohteille tehdään maastotarkastus. Lisäksi kerätään luontotietoa ja tarinoita kohteesta, puustosta ja kasvillisuudesta. Helmikuussa 2018 hanke tiedotti, että Ensimmäinen sopimus yksityismetsän luontokohteiden matkailukäytöstä on tehty Kuusamossa Porontiman reitillä.

<https://www.metsakeskus.fi/tiedotteet/kuusamossa-pilotoidaan-yksityismetsien-luontokohteiden-kayttoa-luontomatkailuun>

Aarin metsäpalasia myydään Sallassa matkailijoille. Etenkin ilmansaasteista kärsivässä ja elintasoaan nostavassa Kiinassa puhtauden ja luonnon uskotaan alkavan kiinnostaa yhä enemmän. Suomalainen Teemu Lehto myy yhtiön kautta <https://www.unelmaa.com> -sivustolla sadan neliön metsäpalasia hintaan 400 dollaria eli noin 340 euroa. Metsäpalaselle voi pystyttää esimerkiksi laavun tai teltan, kaikkea sellaista, mikä ei vaadi rakennuslupaa. Metsäpalasen hankinta on tällä hetkellä yhtiön ja ostajan välinen sopimus. Tavoitteena on, että omistamisessa päästäisiin virallisempaan suuntaan. Yksi vaihtoehto on, että alueesta perustettaisiin kiinteistöosakeyhtiö tai yhteismetsä. Lehto uskoo, että noin viiden vuoden kuluttua tämä voisi olla mahdollista (Taloussanommat 2017).

Puun adoptointipalvelu onnistuu Lapissa toimivassa Halipuussa www.halipuu.com. Männy adoptoinnin hinta vaihtelee 300 eurosta 400 euroon. Nuoren koivun voi adoptoida 65 eurolla ja mahdollisuutena on myös osallistua yhteisen puun jakamiseen 30 eurolla. Adoptointi kestää viisi vuotta, jonka jälkeen sitä voi jatkaa lisämaksulla. Halipuun verkkosivuilla kerrotaan, että adoptoija saa hinnalla puun tarkat sijaintitiedot ja korkealaatuisen kuvan. Lisäksi puu merkitään adoptoijan nimellä.

Henkilökohtainen luonnontuotelupa otettiin käyttöön syksyllä 2017. Metsähallituksen metsätalouskäytössä olevista monikäyttömetsistä voi kerätä luonnontuotteita ostamalla henkilökohtaisen luonnontuoteluvan. Lupa koskee sekä henkilökohtaiseen käyttöön että myyntiin kerättäviä luonnontuotteita. Lupa ostetaan soittamalla maksulliseen puhelinnumeroon. Automaattisen maksun jälkeen lupa on voimassa välittömästi. Lupa antaa mahdollisuuden kerätä Metsähallituksen monikäyttömetsistä kuusenkerkkiä, pakurikäppää, koivunlehtiä, pihkaa, sammalia, havuja ja lehtipuiden oksia esimerkiksi vastoja ja kerppuja varten. <http://www.metsa.fi/luonnontuoteluvat>

2.5 Palveluntuottajien ja metsänomistajien yhteistyön työkalut

Kun ryhdytään kokoamaan yhteistä toimintaa, voidaan hyödyntää seuraavia työkaluja toiminnan suunnittelussa, käynnistämisessä ja toteutuksessa. Osa hyviksi havaituista työkaluista on jo otettu tuotantokäyttöön.

Verkkosivustot

Monet hankkeet ovat tuottaneet ja koostaneet verkkosivuille tietoa, johon tutustuminen on hyödyksi sekä maanomistajille että palveluntuottajille. Tässä muutamia esimerkkejä:

<http://tapio.fi/konsultointi/kaynnissa-olevat-hankkeet/ekosysteemipalvelujen-tuotteistaminen/>

- Ekosysteemipalveluiden tuotteistaminen -hankkeen sivuilta löytyy sopimus pohjia, oppaita sekä esitelmäaineistoja. Sivustoa ylläpitää ja kehittää Tapio Oy.

<http://aitoluonto.fi/>

- Aitoluonto-sivuilta löytyy tietoa ajankohtaisista tapahtumista, toimialoista, yrityksistä, koulutuksista. Sivustoa ylläpitää ja kehittää luonnontuotealan valtakunnallinen koordinaatiohanke LUMOA yhdessä Suomen luontoyrittäjyysverkosto ry:n kanssa.

Miten sovin metsäympäristön hyödyntämisestä? – opas

Oppaassa <http://tapio.fi/julkaisut-ja-raportit/miten-sovin-metsaympariston-hyodyntamisesta-tyokaluja-sopimiseen-ideoita-tekemiseen/> on työkaluja sopimiseen ja ideoita tekemiseen. Tapio on tuottanut metsänomistajille ja metsäluonnossa toimiville yrittäjille oppaan, jolla halutaan edistää uusien yhteistyömallien ja yritystoiminnan syntymistä metsiin. Oppaassa esitellään erilaisia sopimusmalleja ja hyviä toimintatapoja, jotka tukevat osapuolten välistä sopimista.

Ajatusten herättämiseksi oppaassa esitellään yli kymmenen uudenlaista yritystä, tuotetta tai kehityshanketta, joissa metsäluonto on avainroolissa. Oppaassa tuodaan esille myös näkökulmia ja esimerkkejä korvauksesta sopimisen pohjaksi. Opas on tehty yhteistyössä Pellervon taloustutkimus PTT:n kanssa.

Sopimusmalleja erilaisiin tarpeisiin

Yrittäjän ja metsänomistajan väliseen sopimiseen on tarjolla useita vaihtoehtoisia sopimusmalleja (Kuva 4). Osapuolien on hyvä ennakoida toiminnan vaikutuksia sekä keskustella ja sopia toimintatavoista tarpeeksi tarkasti.

Maanvuokrasopimuksella tarkoitetaan sopimusta, jolla kiinteistö tai alue annetaan määrääjäksi tai toistaiseksi vuokralle korvausta vastaan. Maanvuokraa ohjaa maanvuokralaki. Maanvuokrasopimukseen rinnastettavassa **laiduntamisen sopimuksessa**

metsänomistaja ja laiduneläinten omistaja sopivat alueen vuokraamisesta laidunkäyttöön. **Metsästysvuokrasopimuksessa** metsänomistaja ja metsästysseura sopivat metsästysoikeudesta. **Maa-alueen käyttöoikeussopimuksessa** metsänomistaja luovuttaa toiselle sopijapuolelle metsäalueen käyttöoikeuden määrääjäksi tai toistaiseksi. Käyttöoikeussopimus voi koskea esimerkiksi maa-aluetta, johon on tehty ura hiihtoa, kävelyä tai moottorikelkkailua varten.

Sopimus palvelutoiminnasta metsäalueella on tarkoitettu tilanteisiin, joissa yrittäjä ja metsänomistaja solmivat kirjallisen sopimuksen yrittäjän asiakkaiden säännöllisistä vierailuista metsänomistajan metsässä.

Virkistysarvokaupan toimintamallia voidaan hyödyntää, mikäli alueella on tarve sopia virkistysarvon ylläpitämisestä tai sen säilyttämisen toimenpiteistä, kuten hakkuiden siirtämisestä.

Kuva 4. Metsänomistajille ja yrittäjille on tarjolla eri tarkoitukseen suunniteltuja sopimusmalleja.

Työpajat ja osallistavat menetelmät

Yrittäjien ja metsänomistajien yhteistoiminnan kehittämiseen yhteiset työpajat soveltuvat varsin hyvin. Yhteisen tekemisen tarve ja tavoitteet muotoilevat työpajan toteutusta mutta työpajan toteutuksessa on hyvä noudattaa toimivia käytäntöjä.

3 Luontoon perustuvien palveluiden edistäminen

Edellisessä luvussa on kuvattu palveluntuottajien ja metsänomistajien väliseen yhteistyöhön sopivia toimintamalleja. Mallit ovat tarpeen tilanteessa, jossa osapuolet ovat löytäneet toisensa sekä tunnistanee mahdollisuuden yhteistyöhön. Pelkkä yhteistyömallien olemassaolo ei kuitenkaan johda luontoon perustuvan palvelutoiminnan kehittämiseen ja laajenemiseen.

Tarvitaan edistämistoimintaa, jonka tuloksena metsänomistajat ja palveluyritykset löytävät toisensa silloin, kun siihen on tarvetta. Esimerkiksi puuntuotannossa yhteiskunta tukee metsänomistajien ja metsänhoitopalveluntuottajien yhteistyötä tarjoamalla osapuolten käyttöön neuvontaa, julkisesti kerättyä metsävaratietoa sekä sähköisen metsään.fi -alustan.

3.1 Metsänomistajien ja palveluyritysten yhdistäminen

Valtion maa- ja vesialueiden käyttöä varten tehdään erilaisia sopimuksia matkailuyritysten ja muiden kaupallisten kumppanien kanssa. Metsähallituksen hallinnoimille alueille tarvitaan aina lupa tai sopimus, kun on kyse matkailun liiketoiminnasta. Liiketoimintakäyttö tulee erottaa jokamiesoikeuksiin perustuvasta virkistyskäytöstä (esim. <https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Muut/matkailuyrittaminenvaltionmailla.pdf>).

Vastaavaan tapaan kuin valtion alueilla, yrittäjät tarvitsevat yhteistyön ja sopimuksia myös yksityismetsien käytöstä palveluliiketoimintaan. Valtion alueilla yrittäjällä on yksi keskustelukumppani, Metsähallitus, joten sopimuksen syntyyn vaadittava osapuolten yhdistyminen ei ole kovin vaikeaa. Sen sijaan, yksityismetsistä ”työtilaa” hakevalla yrittäjällä on maanomistusrakenteesta johtuen todennäköisesti aina useampia keskustelukumppaneita, joiden kanssa asioista tulisi sopia.

Toisin kuin valtion mailla, yksityiset maanomistajat tunnistavat nykypäivänä metsässään lähinnä puuntuotantoekosysteempalveluun liittyvän kaupallisen kysynnän. Harva tulee lähtökohtaisesti ajatelleeksi, että omassa metsässä on mahdollisuuksia luontoon perustuvaan palvelutoimintaa tuottavalle kaupalliselle toimijalle.

Ekosysteempalveluiden tuotteistaminen -hankkeessa pyrittiin selvittämään, miten yksityisiä metsänomistajia ja yrityksiä voitaisiin palvella niin, että metsien aineettomien ekosysteempalveluiden käyttöä saataisiin paremmin liikkeelle. Tavoitteeksi otettiin metsänomistajien ja palveluyritysten yhdistämistä tukevan palvelun suunnittelu.

Suunniteltavan palvelun tärkeimmäksi mittariksi valittiin metsänomistajien ja palveluyritysten välisen sopimisen määrän kehitys. Tutkimus- ja suunnittelutyön toteuttivat PALMU Inc. ja Tapio Oy palvelumuotoilun menetelmillä.

Yrittäjällä
idea palvelusta, jonka
toteuttamiseen tarvitaan
metsäalue

**Metsäorganisaation
ammattilaisella**
tavoite metsänomistajan
palvelusta ja
asiakkuuden hoidosta

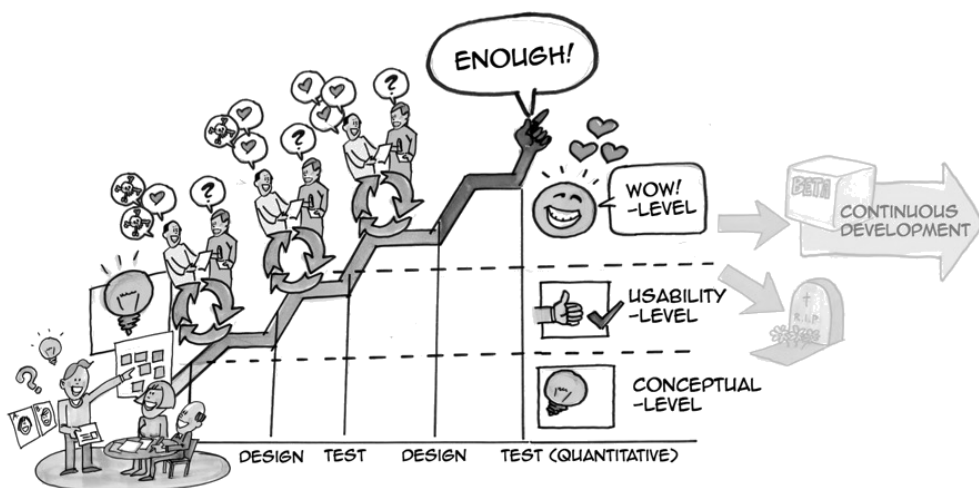
Metsänomistajalla
ajatus siitä, että omaa metsää voisi
käyttää puuntuotantoon rinnalla
muhinkin kaupallisiin tarkoituksiin

**Paikallisella elinkeinon
edistäjällä**
tavoitteena kannustaa
eteenpäin ja tarjota työkaluja

Kuva 5. Ekosysteemipalveluiden tuotteistamisen -hankkeessa haluttiin selvittää, millaisella palvelulla yhteiskunta voisi edistää metsien aineettomiin hyötyihin perustuvan elinkeinotoiminnan kehittymistä?

Menetelmä

Palvelumuotoilu (engl. design thinking) on pelkistetysti ja kanavasta riippumatta syvää asiakkaan tarpeiden ymmärtämistä empatian muodostamisen kautta ja kehittämistä kokeiluiden ja prototyyppien kautta, muotoilun menetelmin (<http://palvelumuotoilu.fi/fi/>). Palvelumuotoilun prosessiin sisältyy erilaisten palveluhypoteesien tuottamista, testausta ja iterointia palvelun käyttäjiltä kerättävien tietojen pohjalta (Kuva 6).

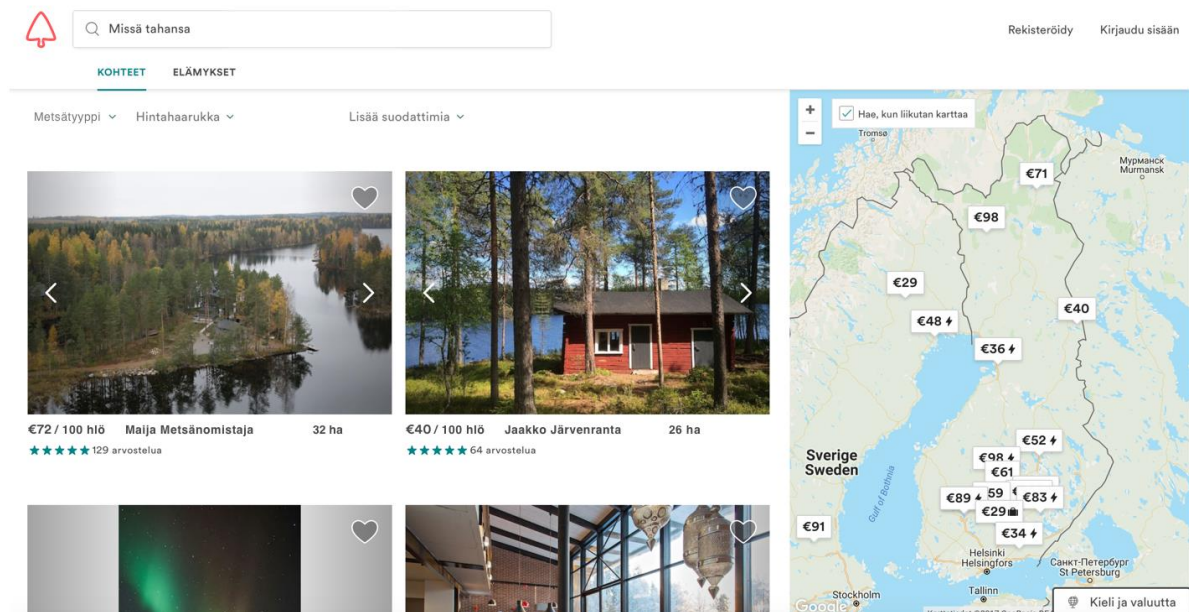

Kuva 6. Palvelumuotoilun prosessissa palveluhypoteeseja suunnitellaan ja testataan käyttäjien kuunnellen (kuva: PALMU)

Suunnittelu- ja tutkimustyötä tehtiin palveluhypoteesien avulla. Hypoteeseja suunniteltiin hankkeen työpajoissa ja niitä työstettiin eteenpäin haastatteluista kertyneen asiakasymmärryksen pohjalta.

Keväällä 2017 pidetyssä Bisnestä pystymetsästä -työpajassa käytiin läpi kaksi hyvin liikkeelle lähtenyttä julkista digipalvelua, metsään.fi ja omariista.fi. Molemmat näistä hyödyntävät olemassa olevia paikkatietoaineistoja ja helpottavat merkittäväällä tavalla metsänomistajien ja metsäpalveluja tuottavien toimijoiden yhteistyötä (<http://tapio.fi/wp-content/uploads/2015/06/ideariihimuistio03052017.pdf>). Lisäksi pyrittiin tunnistamaan muita olemassa olevia käyttäytymiä, joiden pohjalta palvelua voisi kehittää.

Esimerkkinä käytettiin muun muassa ajatusta eräänlaisesta ”Metsien Airbnb” -palvelusta, yksityiset metsänomistajat voisivat myydä metsän käyttöä palveluyrittäjille digitaalisen palvelun avulla. Idea on yksinkertainen muuttaa hypoteesikuvaksi (kuva 7) ja viedä suoraan asiakkaalle.

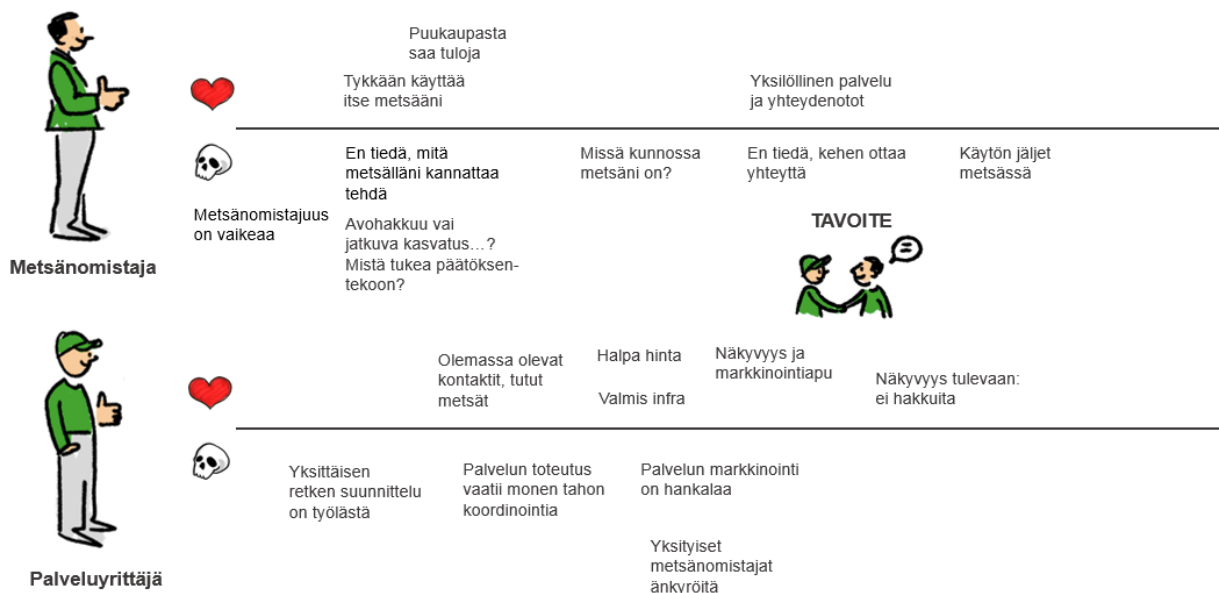

Kuva 7. Idea ”Metsien Airbnb” palvelusta oli yksi palvelumuotoiluissa käytetyistä hypoteeseista. Ideaa testattiin asiakkailta hypoteesikuvan avulla. (kuva: PALMU)

Asiakashaastatteluissa hypoteesien rooli ei ole testata ideoiden toimivuutta, vaan kartoittaa ymmärrystä käyttäjien arjen arvontuottajista ja oikeista ongelmista. Tutkimuksessa käytettiin melko laajaa joukko hypoteeseja, jotta ymmärrettäisiin, missä ratkaisu voisi olla ja toisaalta missä se ei todennäköisesti ole.

Metsänomistajien ja palveluntuottajien arvontuottajat ja pullonkaulat

Haastatteluissa kertyi tietoa ja ymmärrystä palveluyrittäjien ja maanomistajien näkökulmista käsiteltävään aiheeseen. Tehty tarkastelu osoittaa, että yksityisten metsänomistajien ja palveluyrittäjien normaalin toiminnan puitteissa ei näytä syntyvän luonnollisia paikkoja, jossa he yrittäisivät kontaktoida toisiaan. Tällöin sopimista on vaikea tukea suoraan palvelulla (Kuva 8).

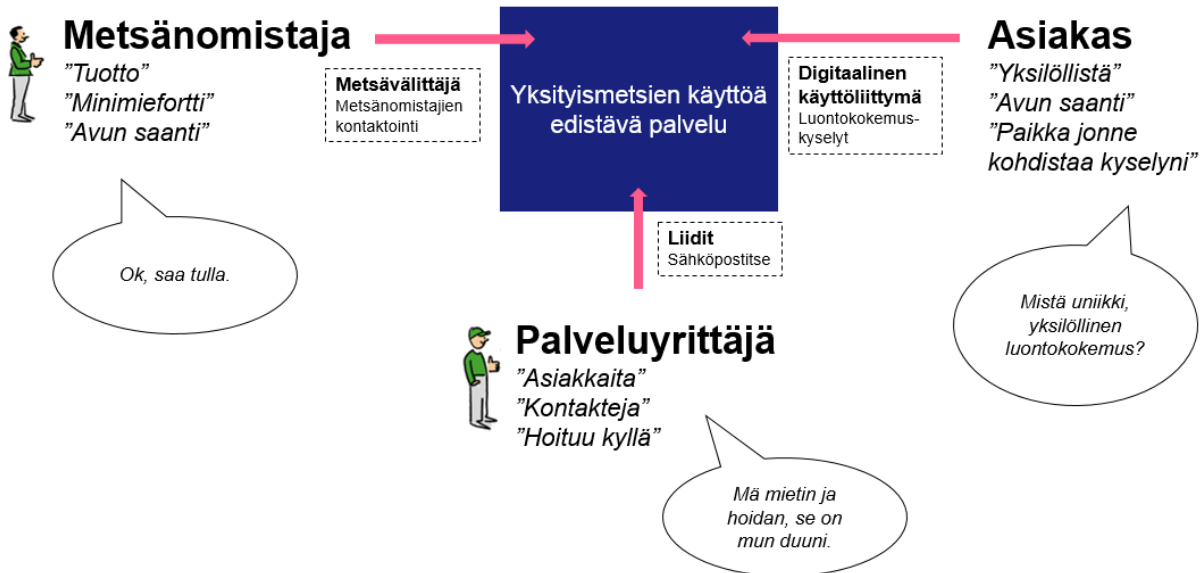
Kuva 8. Arvontuottajat (sydän) ja pullonkaulat (pääkallo). Yksityisten metsänomistajien ja palveluyrittäjien normaalin toiminnan puitteissa ei näytä syntyvän luonnollisia paikkoja, jossa he yrittäisivät kontaktoida toisiaan ja sopimista on vaikea tukea suoraan palvelulla. (kuva: PALMU)

Palveluyrittäjien näkökulmasta katsottuna, mitään ei tapahdu ilman (maksavia) metsää käyttäviä asiakkaita. Palveluyrittäjät eivät tarvitse lisää yksityismetsien käyttöä ilman uusia asiakkaita. Samalla palveluyrittäjien suurin ongelma on nimenomaan asiakashankinta. Yritykset ovat usein pieniä, eikä resursseja markkinointiin, myyntiin tai uusien palvelutuotteiden kehittämiseen juuri ole. Ilman uusia asiakkaita palveluyrittäjät harvemmin tähyilevät kohti uusia toiminta-alueita.

Unique Forest Experience -palvelukonsepti

Aineistoon perustuen suunniteltiin ehdotus mahdollisesta palvelukonseptisuunnasta, jossa tavoitteena on Suomen yksityismetsien tuotteistaminen työnimellä Unique Forest Experience (kuva 9). Kyseessä on ehdotus kolmesuuntaisesta markkinapaikasta, joka

yhdistää palveluyrittäjät, metsänomistajat sekä palveluyrittäjän asiakkaat. Palvelu voisi ratkaista yrittäjän tärkeimmän ongelman eli asiakashankinnan.

Kuva 9. "Unique Forest Experience" -konseptikuvaus (kuva: PALMU)

Asiakkaan liittymä palveluun

Palvelussa autetaan yksilöllisiä metsäkokemuksia hakevia asiakkaita kyselyt mahdollistavalla palvelulla. Asiakaille palvelu on paikka, jonne he voivat kohdistaa kyselynsä, kun on tarve saada apua luontoon pääsyssä. Asiakkaan suuntaan palvelu näkyisi digitaalisena käyttöliittymänä.

Ensivaiheessa palvelu voisi olla "liidikone" palveluyrittäjille - sähköinen palvelu jossa asiakkaiden jättämät kyselyt tuottavat sähköpostiliidejä palveluyrittäjille, ja jossa palveluyrittäjille näkyy tiedot käytettävissä olevista metsistä. Tällainen palvelu voisi olla toteutettavissa kohtuullisin resurssein.

Tulevaisuuden visio palvelusta olisi platform metsäkokemuksille, Airbnb-henkinen digitaalinen alusta, jollaisen kehittäminen vaatii enemmän panostuksia. Kyseessä olisi kohtaamispaikka asiakkaille, palveluyrittäjille ja metsille. Palvelussa kaikki kolme osapuolta voivat käydä keskustelua, jättää tarjouksia ja räätälöidä ehdotuksiaan.

Tällainen palvelualusta voitaisiin kehittää ja toteuttaa joko julkisena työnä tai markkinalähtöisesti. Julkisille palveluille luonteva rooli on toimia alustana, johon

elinkeinoelämä voi kiinnittyä ja rakentaa omia asiointipalveluitaan, ja jossa yksityiset kuluttajat voivat asioida.

Metsänomistajilla olisi mahdollista listata metsänsä mukaan, ja antaa palveluyrittäjille lupa käyttää metsää mahdollista korvausta vastaan. Metsänomistajan suuntaan palvelu näkyisi ”metsävälittäjän” kautta. Haastatteluaineiston perusteella vaikuttaa siltä, että metsänomistajien suuntaan tarvitaan ainakin palvelun alkuvaiheessa ihmiskontakti, jonka avulla metsänomistaja pääsee sanomaan ”ok, minun metsääni saa tulla”.

Unique Forest Experience -palvelukonseptin taustamateriaalit, sisällöt ja jatkokehitystarpeet on kuvattu tarkemmin Tapio Oy:n ja Palmu Inc:n maa- ja metsätalousministeriölle vuonna 2018 toimittamassa raportissa. Raportin voi ladata verkkosivulta <http://tapio.fi/konsultointi/kaynnissa-olevat-hankkeet/ekosysteemipalvelujen-tuotteistaminen/>

4 Luontoon perustuvat palvelut yksityismetsissä – mitä seuraavaksi?

Edeltävissä luvuissa on kuvattu Ekosysteemipalveluiden tuotteistaminen -hankkeessa käytettyjä keinoja aineettomiin metsäekosysteemipalveluihin perustuvien uusien tuotteiden ja palveluiden kaupallistamiselle.

Yksityismetsät ovat varteenotettava työtila palvelutoimijoille sijainnin, kulkumahdollisuuksien ja luonnon piirteiden puolesta. Kun tähän yhdistetään metsänomistajien näkemykset aineettomiin hyötyihin perustuvasta palvelutoiminnasta (luvat 2.2 ja 2.3) on ilmeistä, että yksityismetsissä on paljon potentiaalia luontoon perustuvan palvelutuotannon näkökulmasta.

Kuinka potentiaali saadaan nykyistä paremmin hyödynnettyä elinkeinotoiminnassa niin, että myös metsänomistajien ansaintamahdollisuudet lisääntyvät? Tähän kysymykseen on hankkeen aikana pyritty tarjoamaan useita erilaisia vastauksia.

Yhteistyö

Metsänomistajan ja palveluntarjoajan yhteistyö on yksi luontoon perustuvan palveluliiketoiminnan lähtökohdista silloin, kun toimintaa halutaan harjoittaa säännöllisesti tietyllä yksityisomistuksessa olevalla alueella. Ekosysteemipalveluiden tuotteistaminen -hankkeessa osapuolia on tuotu yhteen keskustelemaan luontoon perustuvasta palvelutoiminnasta.

Eri alueilla pidetyt työpajat ovat palvelleet aiheeseen liittyvän tiedon lisäämistä sekä edistäneet osapuolten verkostoitumista paikallisella tasolla. Työpajoihin saatiin hyvin osallistujia sekä metsänomistajien että palveluntuottajien suunnalta. Puheenvuoroissa ja keskusteluissa jaettiin esimerkkejä luontoon perustuvasta palvelutoiminnasta, tietoa sopimisen käytännöistä sekä metsänomistajien ja palveluntuottajien odotuksia toimintaan liittyen.

Vaikka tämänlainen työpajatoiminta virittää edellytyksiä paikallistason yhteistyöhön, asian eteneminen paikallisten metsänomistajien ja palveluntuottajien välisiksi sopimuksiksi vaatii muutakin tukea, esimerkiksi aluetasolla toimivia kehittämishankkeita.

Hyvä esimerkki on Kuusamon luontohelmet -hanke, jossa Suomen metsäkeskuksen asiantuntijat ovat työpajojen jälkeen tukeneet metsänomistajia luontomatkailukäyttöön sopivien kohteiden etsimisessä. Hankkeen työnä on kerätty luontotietoa ja tarinoita kohteesta, puustosta ja kasvillisuudesta. Lisäksi on neuvoteltu metsänomistajien kanssa kohdekuvauksesta ja kohteen käytöstä luontomatkailuun.

Kuusamon luontohelmet -hankkeen toiminta kuvastaa melko hyvin sitä ajatusta, mitä "Unique forest experience" -konseptikuvauksessa (luku 3.1) tarkoitetaan "metsävälittäjällä". Metsään perustuva palveluliiketoiminta on metsänomistajille uusi asia. Henkilökohtainen palvelu on nykyhetkessä todennäköisesti välttämätön, mutta myös tehokas tapa saada maanomistajilta kohteita tarjolle. Palvelun sisällön määrittämiseen tarvitaan kokeilutoimintaa. Lisäksi metsävälittäjän ansaintalogiikkaa tulisi selvittää, jotta siihen olisi mahdollisuuksia muutenkin kuin hankemuotoisena.

Kehittämisessä kannattaa ottaa esimerkkiä jo toimivista yhteistyökäytännöistä. Sellaisia voi löytyä Metsähallituksen ja matkailupalveluntuottajien välisistä menettelyistä. Yhdessä metsähallituksen, yksityisten maanomistajien edustajien sekä palveluntuottajien kanssa tulisi pohtia, mitä ekosysteemipalvelun tuotteistamista voi tehdä talousmetsässä, mutta ei voi tehdä kansallispuistoissa? Kansallispuistoissa on enemmän luonnonsuojeluun liittyvä säädöksiä, jotka rajoittavat monikäyttöä. Yksityisissä talousmetsissä, samoin kuin valtion retkeilyalueilla, on vapaammat kädet toimia. Suojelualueita ja talousmetsiä voidaan ajatella kokonaisuutena, jossa asiakkaita kiinnostavat palvelut, esimerkiksi freeride-kelkkailu, kalliokiipeily ja luonnonnähtävyyksien ihailu pystytään toteuttamaan kunkin palvelun tuottamiseen parhaiten soveltuvilla kohteilla.

Alueellisella tasolla on hyvä edistää myös erilaisten metsiä käyttävien elinkeinojen välistä yhteistyötä. Hankkeen järjestämien työpajojen keskustelujen perusteella puuntuotannon toimenpiteiden ja metsiin perustuvien matkailu- ja virkistyspalvelujen välillä ei yleensä näytä vallitsevan suurta ristiriitaa. Toiminnat sopivat hyvin yhteen samassa maisemassa toteutettavaksi. Kuitenkin esimerkiksi Pohjois-Suomen alueelta on noussut medioissa esiin tietoja matkailupalveluiden ja metsätalouden välisiä ristiriitatilanteita.

Metsien monikäyttö on metsätoimijoille vanhastaan tuttu asia, mutta metsätalouden toimintakulttuurissa on uutta se, että maanomistaja voisi saada metsätalaltaan ansaintaa

puun myynnin ohella monikäyttöön liittyvästä elinkeinotoiminnasta. Puuntuotannon toimijat ovat kuitenkin tottuneet edistämään esimerkiksi METSO-ohjelmaan liittyvien keinojen käyttöä, vaikka suojelusta harvoin koituu toimijalle itselleen välitöntä taloudellista hyötyä. Millä edellytyksillä metsätalouden toimijat olisivat valmiita kertomaan metsänomistajille aineettomiin ekosysteemipalveluihin perustuvista ansaintamahdollisuuksista?

Metsäpolitiikkafoorumin (2018) suositusten mukaan alueellisten metsäohjelmien roolia ekosysteemipalvelujen yhteensovittamisessa tulisi vahvistaa ja eri intressitahojen osallistumista lisätä. Niillä alueilla, joilla metsiin kohdistuu useiden elinkeinojen toimesta käyttöpaineita, voidaan älykkäällä suunnittelulla ja synergioiden etsimisellä muuttaa vaihtosuhteita ja siirtää kauemmaksi tuotantomahdollisuuksien rajaa.

Virkein-hankkeen tulokset korostavat palvelutoimijoiden verkostoitumisen tärkeyttä. Asia nousi esiin myös Ekosysteemipalveluiden tuotteistaminen -hankkeen haastatteluaineistossa. Esimerkiksi useiden kansallispuistojen alueella paikallisten yrittäjien verkosto tekee yhteistyötä markkinoinnissa ja palveluntuotannossa. Palveluyrittäjien verkostoa kannattaa hyödyntää myös yksityisten maanomistajien ja palveluyritysten välisen yhteistyön lisäämisessä.

Sopimuksellisuus

Ekosysteemipalveluiden tuotteistaminen -hankkeen alkuvaiheessa selvitettiin metsien aineettomien ekosysteemipalveluiden hyödyntämiseen liittyviä sopimuskäytäntöjä. Monia käytäntöjä on olemassa, ja niitä voi soveltaa paikallisiin tarpeisiin. Hankkeessa kuitenkin huomattiin, että metsänomistajan ja palveluntuottajan väliseen keskusteluun metsän käytöstä palveluliiketoiminnassa ei ole tarjolla valmista pohjaa, jota osapuolet voisivat hyödyntää. Niinpä hankkeessa kehitettiin ja pilotoitiin sopimus palvelutoiminnasta metsäalueella.

Uuden sopimus pohjan luominen ei lähtökohtaisesti lisää yksityismetsäkohteiden tarjontaa tai palveluyritysten mielenkiintoa niitä kohtaan. Mutta siinä vaiheessa, kun maaomistajan ja palveluntuottajan intressit kohtaavat, he saavat valmiista sopimus pohjasta halutessaan raamin keskusteluihin. Sopimus pohjaa on toistaiseksi hyödynnetty ainakin Kuusamon luontohelmet -hankkeen toiminnassa, jossa siitä on muokattu paikallisiin oloihin sopiva versio.

Sopimus pohjan kehittämisen yhteydessä ja sen jälkeenkin on noussut esille toiveita siitä, että sopimiseen mahdollisesti liittyvistä korvauksista olisi tarjolla esimerkkejä. Tilanteet, joissa sopimista hyödynnetään ovat kuitenkin hyvin tapauskohtaisia. Esimerkkejä ei siksi ole annettu. Ainoastaan on kuvattu sopimukseen liittyvä malli siitä, että korvaus voi perustua peruskorvaukseen sekä tämän päälle maksettavaan, käyntikertoihin sidoksissa olevaan maksuun. Tässäkin asiassa voi olla tilanteesta riippuen järkevä toimia toisella tapaa. Rahallisen korvauksen sijaan sopimusehtona voi myös olla jonkinlainen

metsänomistajaa hyödyttävä toiminta. Tärkeintä on, että jokamiehenoikeudet ylittävä toiminta perustuu maanomistajan ja toiminnanharjoittajan väliseen sopimukseen.

Kysynnän luominen

Ekosysteemipalvelujen tuotteistaminen -hankkeen alkuvaiheen havainto oli, että verrattuna puuntuotantoekosysteemipalveluun perustuviin elinkeinoin, yksityismetsien aineettomille hyödyille ei Suomessa ei ole vielä selvää markkinaa. Sellaisen rakentamisessa on paljon työtä ja monenlaista tehtävää.

Metsänomistajien ja palveluyritysten välisen yhteistyön ja sopimuksellisuuden lisääntyminen perustuu kahteen erilaiseen kysyntään. Ensiksi tulee olla kysyntä luontoon perustuville palveluille. Hankkeessa toteutettu suunnittelutyö toi esiin, että palveluyritysten suurin pullonkaula on tällä hetkellä asiakashankinta. Kun se on saatu ratkaistua, syntyy kysyntä metsille, joissa palvelut voidaan toteuttaa. Vasta silloin ollaan tilanteessa, jossa yhteistyö ja sopiminen lähtevät luonnollisesti yleistymään.

Kuinka ensin mainittuun kysyntään voidaan vaikuttaa? Tässä raportissa esitellyn, palvelumuotoilun menetelmillä tehdyn suunnittelun lopputulemana muotoutui ehdotus palveluyrittäjät, heidän asiakkaansa ja metsänomistajat yhdistävästä palvelualustasta (luku 3.1.). Alustan merkitys kysynnän lisäämisessä olisi siinä, että se todennäköisesti tekisi luontoon perustuvien palvelujen tiedustelun ja ostamisen nykyistä helpommaksi kuluttajalle.

Myös muunlaisia keinoja tarvitaan. Virkein-hankkeen loppuraportti mainitsee niistä esimerkiksi luontomatkailuyritysten innovaatiotoiminnan ja liiketoimintaosaamisen vahvistaminen sekä markkinoinnin ja myynnin kehittäminen.

Tiedonvälitys ja esimerkit

Tiedonvälityksellä ja hyvillä esimerkeillä on oma roolinsa kuluttajien mielenkiinnon herättämisessä metsissä tapahtuvaa palvelutoimintaa kohtaan. Molempia tarvitaan myös siihen, että metsänomistajat oppivat näkemään omissa metsissään mahdollisuuksia uudenlaiseen elinkeinotoimintaan. Se avaisi ovia maanomistajien ja palvelutoimijoiden yhteistyölle.

Hanke on toimintansa aikana koostanut tietoa useista esimerkeistä, millä tavoin yksityismetsiä tällä hetkellä hyödynnetään metsäluontoon perustuvassa palvelutoiminnassa. Esimerkeille on ollut käyttöä hankkeen tilaisuuksissa, aihetta koskevissa esitelmissä sekä viestinnässä.

Elinkeino- ja hanketoimijoiden on jatkossakin hyvä pitää yllä aktiivista tiedonvälitystä luontoon perustuvasta palvelutoiminnasta. Viestien muotoilussa tulisi varoa herättämästä katteettomia odotuksia kuluttajien suutaan siitä, mitä palveluja heidän ulottuvillaan on saatavilla tai metsänomistajille siitä, millaisia ansaintamahdollisuuksia metsäluontoon

perustuva palvelutoiminta voi heille tarjota. Mahdollisuudet ovat tällä hetkellä vielä melko rajalliset. Jatkossakin esimerkiksi matkailupalvelutoiminnan tuomat eurot yksityiselle maanomistajalle, kuten palvelutuotantokin, tullevat keskittymään tietyille alueille.

On myös niin, että osaa metsänomistajista motivoi muutkin asiat, kuin toiminnasta saatava taloudellinen hyöty. Korvaukseton yhteistyö palveluyrittäjän kanssa voi olla joitakin maanomistajia innostava keino tuottaa vähällä vaivalla paljon hyvää aikaan.

Luontomatkaluuyritysten näkökulmasta suurin pullonkaula on kysynnän kasvattaminen. Luontomatkalijoiden liikkeitä ohjailee niin Suomessa, kuin maailmalla globaali kansallispuisto -brändi. Metsiin perustuvien palveluliiketoimintojen markkinoinnissa ja viestinnässä tulisi miettiä, mikä kansallispuistojen imagossa on sellaista, jota voisi siirtää muillekin metsien käyttömuotojen alueille. Luontomatkailu kasvaa 12 % vuodessa ja kasvua ei voi suunnata pelkästään kansallispuistoihin ilman, että ne ruuhkautuvat.

4.1. Näkyvä tulevaisuuteen

Suomen metsiin kohdistuu jo nykyisellään hyvin monenlaisia käyttöpaineita, jotka perustuvat elinkeinoelämän ja yhteiskunnan tarpeiden kirjoon. Seuraavan vuosikymmenen sisällä on näköpiirissä käyttöpaineiden voimistuminen samalla, kun joudumme sopeutumaan ilmastonmuutoksen vaikutuksiin, jotka alkavat yhä enemmän näkyä sekä luonnossa, että ihmisten toiminnassa.

Jos globaali luontomatkailutrendi säilyy nykyisen kaltaisena, Suomea odottaa ennennäkemätön turistiryntäys. Kotimaista metsien virkistyskäyttöpainetta lisääviä trendejä ovat kiinnostus luonnon myönteisiä terveysvaikutuksia, luonnon keruutuotteita sekä luontoliikuntaa kohtaan.

Matkailun ja virkistyskäytön vaikutukset luonnonsuojelualueverkoston ytiminä toimiviin kansallispuistoihin eivät Nuuksion ja Oulangan kaltaisia yksittäistapauksia lukuun ottamatta ole toistaiseksi kovin suuri huolenaihe. Jos tilanne muuttuu, olisi tärkeää, että osa käytöstä voidaan ohjata luonnoltaan vähemmän herkille alueille, kuten yksityisiin talousmetsiin.

Nykyisellään luontoon perustuva palveluliiketoiminta keskittyy pitkälti kansallispuistojen äärelle. Yrittäjät ovat selvästi kiinnostuneita mahdollisuuksista hyödyntää yksityismetsäkohteita. Osa näin tekeekin, mutta konkreettinen kysyntä yksityisten maanomistajien metsille on vähäistä. Usein on kyse siitä, että maaseutumatkailuyrittäjä hyödyntää omia metsiään palvelutarjonnassaan.

Asiakashankinnan haasteiden lisäksi kysynnän kehittämistä ehkäisevät monet yksityismaiden käyttöön liittyvät pullonkaulat. Toisaalta valtion alueilta löytyvät helpot ja edulliset toimintakäytännöt sekä yhteiskunnan varoin tuotettua matkailu- ja virkistyskäyttöinfraa.

Talousmetsien aineettomien ekosysteempipalvelujen hyödyntämisen mahdollisuuksiin vaikuttaa se, millä tavalla metsäorganisaatiot ovat valmiita edistämään asiaa. Kyseessä on laaja toimijajoukko, joka on päivittäisessä kontaktissa maanomistajiin ja vaikuttaa toiminnallaan monikäytön olosuhteisiin kaikissa talousmetsissä. Kansallisen metsästrategian ja alueellisten metsäohjelmien puitteissa olisi hyvä hahmottaa, mitä hyötyjä ja haittoja puuntuotannossa toimivat yritykset voivat odottaa, jos ne innostavat metsänomistajia metsien monipuoliseen hyödyntämiseen elinkeinotoiminnassa. Esimerkiksi, millä konkreettisella tavalla metsien käytön sosiaalisen kestävyuden kasvu koituisi metsäbiotalous toimijoiden hyödyksi?

Lisäksi olisi tärkeää ylipäätään muodostaa yhteinen strategia siitä, minkälaiseen rooliin talousmetsiä halutaan ohjata luontoon perustuvassa palveluliiketoiminnassa? Keskusteluun tarvitaan osalliseksi laaja toimijajoukko: metsänomistajat, talousmetsäluonnon käsittelystä vastaavat puuntuotannon toimijat, metsätalouden edistämisorganisaatiot, luonnon virkistyskäytön järjestöt, matkailusektori sekä luonnossa toimivat palveluntuottajat.

Kysymykseen vastaaminen ja sen pohjalta tarvittaviin toimenpiteisiin ryhtyminen ei pelkästään auttaisi matkailun kasvuun liittyvien ongelmien ennakoinnissa. Se voisi myös auttaa osapuolia tunnistamaan ja ylläpitämään yksityisessä omistuksessa olevien metsien vahvuuksia luontoon perustuvien palvelutuotteiden näkökulmasta. Vahvuuksia voivat olla esimerkiksi hiljaisuus, autenttisuus, uniikit luontokokemukset, metsänomistajien tarinat ja suojelualueita vapaammat käyttömahdollisuudet.

Yksityismetsien vahvuuksiin perustuvien palvelutuotteiden tarjoaminen turistien ja kotimaisten kuluttajien ulottuville voisi lisätä matkailu- ja virkistyspalveluiden palveluiden kysyntää entisestään. Se näkyisi palvelutoimintaan käytettävän metsäalan laajentumisena, metsien käytön monipuolistumisena ja metsänomistajien ansaintamahdollisuuksien kasvuna.

Kirjallisuutta ja linkkejä

Luonto lähelle ja terveydeksi. Ekosysteemipalvelut ja ihmisen terveys. Argumenta-hankkeen (2013–2014) tulokset ja toimenpidesuosituksukset Toimittaja(t): Jäppinen, Jukka-Pekka; Tyrväinen, Liisa; Reinikainen, Martina; Ojala, Ann, Suomen ympäristökeskuksen raportteja 35/2014

[http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Luonto_lahelle_ja_terveydeksi\(32834\)](http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Luonto_lahelle_ja_terveydeksi(32834))

Visit Finland 2017: <https://www.sll.fi/uusimaa/luontohelmet/esitys-kiti-hakkinen-26102017>

Metsähallitus 2014: Matkailuyrittäminen valtionmailla. Matkailun liiketoiminnan sopimuksellisuus Pallas-Yllästunturin kansallispuistossa sekä valtion maa- ja vesialueilla sen ympärillä. 30 s.

<https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Muut/matkailuyrittaminenvaltionmailla.pdf>

Uudet keinot metsä- ja vesialueiden kestävän virkistys- ja matkailukäytön kehittämiseksi ja turvaamiseksi (VirKein) http://tietokayttoon.fi/hankkeet/hanke-esittely/-/asset_publisher/uudet-keinot-metsa-ja-vesialueiden-kestavan-virkistys-ja-matkailukayton-kehittamiseksi-ja-turvaamiseksi-virkein-

Metsien ekosysteemipalvelujen yhteensovittaminen. Lehtoviita, J. & Päivinen, R. 2018. Tapio Oy.

<http://tapio.fi/metsatietoa/julkaisut-ja-raportit/metsien-ekosysteemipalvelujen-yhteensovittaminen-tapion-raportteja-nro-27/>

Matila, A., Arnkil, N., Lahti, E. ja Koistinen, A. 2018. Luontoavusteista terapiaa metsässä – metsän merkitys vihreän hoivan yrittäjyydelle. Tapion raportteja nro 23. <http://tapio.fi/metsatietoa/julkaisut-ja-raportit/luontoavusteista-terapiaa-metsassa-metsan-merkitys-vihrea-hoiva-yrittajyydelle-tapion-raportteja-nro-23/>

Matila, A., Arnkil, N. ja Saaristo, L. 2016. Luontomatkailu, hyvinvointi ja METSO. Tapion raportteja nro 15. <http://tapio.fi/luontomatkailu-hyvinvointi-ja-metso-tapion-raportteja-nro-15/>

Taloussanommat 2017. Teemu Lehto myy netissä 100 neliön paloja Lappia turisteille: ”Jos heitä tulee tuhansia, niin olisihan se hieno juttu”. Artikkelit 4.11.2017.

<https://www.is.fi/taloussanommat/yrittaja/art-2000005436399.html> (viitattu 17.11.2017)

Ekosysteemipalvelut -opas kunnille <http://tapio.fi/konsultointi/kaynnissa-olevat-hankkeet/ekosysteemipalvelujen-tuotteistaminen/kunnille-ja-kaupungeille/>

TAPIO

Maistraatinportti 4
00240 Helsinki
tapio@tapio.fi

www.tapio.fi